

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/73262>

Please be advised that this information was generated on 2021-06-13 and may be subject to change.

‘... voor zichzelf en zijn gezin ...’

Mensenrechten, gender en de (on)zin van een verdragscomité speciaal voor vrouwen

Marjolein van den Brink en Anouka van Eerdewijk

Mensenrechten zijn universeel en ondeelbaar. Elk mensenrechtenverdrag bevat wel een bepaling of ten minste een overweging in de preambule waarin het gelijkheidsbeginsel is vervat: mensenrechten komen toe aan ieder mens, enkel en alleen omdat hij mens is en ongeacht identiteitskenmerken zoals ras of geslacht en ongeacht persoonlijke eigenschappen. Toen de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (1948) werd opgesteld, moest nog wel strijd worden geleverd om dat uitgangspunt ook werkelijk in de tekst weerspiegeld te krijgen. Een eerste concept dat ter tafel lag, bepaalde in artikel 1 nog dat ‘... *all men should act as brothers*’. Misschien ook niet heel vreemd in een tijd waarin de voorzitter van het zogenoemde Derde Comité (sociale kwesties) het nog waagde om een vergadering te openen met de mededeling dat hij vrouwen niet het woord zou geven ‘omdat een vrouw die in het publiek spreekt, voor mij slechts een publieke vrouw is’ (Reinalda & Verhaaren, 1989, p. 129). Dergelijke voorbeelden maken duidelijk dat het idee van universele gelijkheid weliswaar als theoretisch uitgangspunt werd omarmd, echter nog maar door weinigen serieus was doordacht. En dat spreekt ook uit het titelcitaat, dat afkomstig is uit het – eveneens ‘sekseneutraal’ geformuleerde – artikel 11 van het Internatio-

naal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (1966).¹

Aan de Universele Verklaring ligt een mannelijk (wit, westers, heteroseksueel) mensbeeld ten grondslag. Arts, De Bonth, Van den Brink, Drosen en Loenen (1998) laten zien dat de rechten die in de Universele Verklaring zijn opgenomen vooral relevant zijn voor een mannelijk leefmodel, ondanks de (grotendeels) sekseneutrale bewoordingen. Artikel 23 bijvoorbeeld bepaalt dat ‘eenieder’ recht heeft op arbeid. Een belangrijk recht, maar moeilijker te realiseren voor wie arbeid moet combineren met zorg voor kinderen, zeker nu een recht op facilitering van zorg ontbreekt. Evenzo is in artikel 24 van de Verklaring een recht op rust en vrije tijd opgenomen, maar een recht op tijd om voor anderen te zorgen – toch ook niet onbelangrijk – ontbreekt. Het besef dat niet kon worden volstaan met (seks)neutrale bewoordingen om ‘eenieder’ een zelfde beschermingsniveau te bieden, volgde dan ook snel. De zogenoemde mensenrechtencatalogus, bestaande uit twee algemene verdragen waarin respectievelijk burgerlijke en politieke rechten, en economische, sociale en culturele rechten zijn neergelegd (1966), werd in 1979 aangevuld met het Vrouwenverdrag.

De gelaagdheid van 'vrouwendiscriminatie'

Dit 'Internationaal verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen' is te beschouwen als een uitwerking van de al eerder geformuleerde algemeen geldende rechten in het licht van het beginsel van seksegelijkheid. Het verdrag heeft tot doel vrouwen op voet van gelijkheid met mannen mensenrechtelijke bescherming te bieden. Door de zinsnede 'op grondslag van gelijkheid van mannen en vrouwen' (artikel 1 van het verdrag) lijkt het verdrag primair gericht op de realisering van formele gelijkheid. Dat wil zeggen dat vrouwen niet onthouden mag worden wat mannen hebben. In een wereld die is gestructureerd naar gender en die zo is ingericht dat vooral een mannelijk leefmodel wordt geaccommodeerd is zo'n benadering uiteraard gebrekkig. Een voorbeeld van zo'n extreem formele benadering is de zaak die bekend werd onder de naam 'Kraantje Lek', genoemd naar een uitspanning in de duinen, waar op een zomerse dag een vrouw haar baby de borst wilde geven op het terras. Toen ze werd weggestuurd, deed ze aangifte van seksdiscriminatie bij de politie. Het Openbaar Ministerie besloot niet te vervolgen omdat 'een man in dezelfde situatie óók zou zijn weggestuurd'. Een ander voorbeeld is te vinden in de recente zaken over (uitsluiting van) arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor zwangere zelfstandigen. De Utrechtse rechter meende dat deze uitsluiting niet kon worden beschouwd als ongelijke behandeling, omdat mannen nu eenmaal niet zwanger worden, zodat vrouwen niemand hebben om zich op dit punt mee te vergelijken.

Het Vrouwenverdrag is echter niet beperkt tot, of zelfs maar gericht op deze uiterst formele benadering. Een commissie onder leiding van Louise Groenman (1997) onderzocht eind jaren negentig, op verzoek van de toenmalige minister van Sociale Zaken en Werk-

gelegenheid Melkert die emancipatiezaken in zijn portefeuille had, welke verplichtingen er voor de overheid voortvloeien uit het verdrag. De commissie kwam tot de conclusie dat het verdrag de overheid de asymmetrische verplichting oplegt om de positie van vrouwen ten opzichte van mannen te verbeteren. Veelal wordt aangenomen dat mannen zich dus niet op het verdrag kunnen beroepen. Maar in de literatuur is ook wel geopperd dat de asymmetrische verplichting weliswaar betekent dat maatregelen gericht moeten zijn op de relatieve verbetering van de positie van vrouwen ten opzichte van mannen, maar dat dat nog niet betekent dat alleen vrouwen en alle vrouwen hun voordeel kunnen doen met het verdrag. Loenen (1994) interpreteert het zo dat zowel mannen als vrouwen een beroep op het verdrag kunnen doen, mits zij last hebben van dezelfde vormen van achterstelling of uitsluiting als waar vrouwen last van hebben. Denk bijvoorbeeld aan een man die in deeltijd werkt; bij deze interpretatie is dus veel meer sprake van een genderbenadering. De tekst van het bij het verdrag behorende klachtrechtprotocol voor individuele slachtoffers van schendingen van de verdragsrechten (1999) is neutraal geformuleerd ('personen die stellen slachtoffer te zijn') en staat dus niet een dergelijke interpretatie in de weg. Tot nu toe hebben alleen vrouwen bij het comité geklaagd. Het is niet bekend of het Vrouwenverdragcomité klachten van mannen ontvankelijk zal achten.

De Commissie Groenman onderscheidde drie subdoelstellingen van het verdrag: realisering van juridische gelijkheid, positieve verbetering van vrouwen en bestrijding van dominante genderideologie. De laatste is een juridisch novum en verplicht verdragspartijen volgens Holtmaat (2004) tot een actief beleid ter bestrijding van genderstereotiepe beeldvorming in bijvoorbeeld het onderwijs en de media, alsook tot het bestrijden van systeem-

Demonstrerende vrouwen op Internationale Vrouwendag

Fotograaf: Mieke Schlaman

discriminatie in al het overheidsbeleid en in het recht. De Nederlandse regering onderschreef deze driedeling en structureerde zowel de tweede als de derde nationale rapportage aan het Vrouwenverdragcomité langs deze lijnen (CEDAW/C/NET/2 en CEDAW/C/NET/3). Het comité accepteerde de driedeling impliciet door Nederland te complimenteren met de rapportages, die volgens het comité geheel voldeden aan de rapportagerichtlijnen (A/56/38, par. 185-231). Helaas was in de vierde nationale rapportage deze structuring weer verdwenen. Uit het stilzwijgen van het comité hierover kan worden afgeleid dat een dergelijke gelaagde analyse in ieder geval (nog) niet als verplichting wordt beschouwd

voor verdragspartijen. Hoewel het comité ditmaal niet zijn lof uitsprak, is het toch hoopvol dat het wel zijn 'waardering' uitsprak over het rapport (CEDAW/C/NLD/CO/4, par. 2).

De reikwijdte van met name de derde subdoelstelling is moeilijk te overschatten, ook al omdat het recht zelf voortdurend bijdraagt aan de productie van gendercategorieën en deze versterkt. Een voorbeeld daarvan is de constructie van het 'perfecte slachtoffer', die wordt besproken in het interview van Van Eerdewijk met Mibenge. Misschien is dat wel een deel van de verklaring voor de door De Boer gesignaleerde problemen waar juristen tegenaan lopen bij het implementeren van deze bepaling.

Andere op specifieke groepen gerichte verdragen die in de loop der tijd tot stand kwamen, waren het Rassenverdrag (1966), het Kinderrechtenverdrag (1989), het Migrantenverdrag (1990) en het – op 3 mei van dit jaar in werking getreden – verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap (2007). Daarnaast is er nog het themagerichte antifolterverdrag dat dateert uit 1984. Ondertussen wordt alweer gelobbyd voor nieuwe verdragen over bijvoorbeeld de rechten van GLBT-ers (Gay Lesbian Bisexual en Transgenders) en over godsdienstvrijheid. En dan hebben we het nog niet eens gehad over de speciale rapporteurs die in opdracht van de Verenigde Naties onderzoek doen naar mensenrechtenschendingen in specifieke landen of naar schendingen van specifieke rechten zoals het recht op onderwijs of huisvesting, noch over verdragen over dealerreinen als mensenhandel of nationaliteitsrechten, niet over humanitair en vluchtelingenrecht en niet over regionale verdragen. Het mensenrechtensysteem is waarlijk een veelkoppig wezen, hoewel nauwelijks van een ‘wezen’ gesproken kan worden omdat dat suggereert dat het uiteindelijk één geheel is. Bij gebrek aan systematische samenwerking tussen de verschillende onderdelen, zelfs niet binnen één internationale organisatie zoals de Verenigde Naties, is die suggestie onjuist.

Een verlegenheidsoplossing?

Mensenrechten zijn populair bij belangengroepen én bij staten, ondanks – of misschien wel dankzij? – de gebrekkige vormgeving ervan in verdragen, ooit door Lijnzaad getypeerd als een verlegenheidsoplossing (Lijnzaad, 1994, derde stelling bij haar dissertatie). De keuze om mensenrechten vast te leggen in verdragen komt er in feite op neer dat staten elkaar moeten aanspreken wanneer ze hun afspraken om mensenrechten te eerbiedigen

niet nakomen. Staten zijn daar niet erg happig op. Ze hebben er doorgaans geen belang bij om hun internationale relaties onder druk te zetten. Van dit statenklachtrecht wordt dan ook maar heel zelden gebruik gemaakt. Het gebrek aan (eigen)belang van staten is er ook de oorzaak van dat geen protest wordt aangekend tegen de voorbehouden die staten maken bij hun ratificatie. Zelfs niet wanneer daarmee de kern van de verdragsverplichtingen wordt aangetast, zoals bijvoorbeeld het geval is met de zeer algemene voorbehouden van een aantal islamitische landen bij de bepalingen in het Vrouwenverdrag over de betekenis van seksegelijkheid en met betrekking tot het familierecht.

Het aanspreken van andere staten wordt overgelaten aan comités die speciaal zijn ingesteld om toe te zien op de naleving van de verschillende verdragen, maar die verder nauwelijks instrumenten in handen hebben om naleving af te dwingen. Het instrumentarium van de verdragscomités om naleving van ‘hun’ verdrag te bevorderen is beperkt en wisselt per verdrag. Het instrumentarium wordt vastgesteld door de staten die zich actief bemoeien met het opstellen van een verdrag. Het is een beetje zuur dat in de praktijk soms krachtiger instrumenten de eindtekst niet halen door verzet van staten die vervolgens toch het verdrag niet ratificeren. Wel komt het soms voor dat na verloop van tijd door middel van een aanvullend protocol alsnog een instrument wordt toegevoegd, zoals gebeurde bij het eerdere genoemde klachtrechtprotocol bij het Vrouwenverdrag (zie Flinterman, 2007). Dit protocol geeft individuele slachtoffers de mogelijkheid om een klacht over schending van hun mensenrechten aan het comité voor te leggen (mits ze eerst de nationale juridische mogelijkheden hebben uitgeput). Slachtoffers hebben, in tegenstelling tot staten, wél een belang, hetgeen ook spreekt uit het aanzienlijke aantal klachten dat het co-

mité al heeft bereikt. Dit klachtrechtprotocol wordt dan ook beschouwd als een sterk middel, ondanks het feit dat de uitspraken niet bindend zijn. Dat neemt niet weg dat uitspraken als gezaghebbend worden beschouwd. Staten vinden het daarom wel vervelend om door een comité te worden bekritiseerd, soms zozeer dat zij hun ratificatie intrekken. Dat deed Jamaica bijvoorbeeld in 1997 met het klachtrechtprotocol bij het Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten. Nederland overwoog eenzelfde stap, nadat het Comité in de zaak Broeks tegen Nederland (CCPR Communication 172/1984)² had uitgesproken dat Nederland zich schuldig maakte aan seksediscriminatie door alleen van vrouwen te verlangen dat zij aantoonen kostwinner te zijn, om in aanmerking te komen voor een WW-uitkering. Uiteindelijk zag Nederland er, anders dan Jamaica, vanaf om de ratificatie in te trekken, onder meer vanwege de smet die de stap zou werpen op het positieve mensenrechtelijke imago van Nederland in het buitenland.

Sommige comités beschikken ook over de bevoegdheid om een onderzoek in te stellen wanneer zij over aanwijzingen beschikken dat er sprake is van ernstige, systematische schendingen. Het Vrouwenverdragcomité deed bijvoorbeeld onderzoek naar de situatie in Juárez (Tavares da Silva & Ferrer Gómez, 2007; CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO). Aanleiding was de niet aflatende stroom gruwelmoorden en andere gewelddadigheden tegen vooral jonge vrouwen. Juárez is een van criminaliteit en onverschillig grootkapitalisme vergeven Mexicaanse grensstad, waar voornamelijk jonge vrouwen als goedkope arbeidskrachten worden ingezet. De autoriteiten ondernamen lange tijd helemaal niets en gaven de slachtoffers de schuld. 'After all, it's very hard to go out on the street when it's raining and not get wet' meende de lokale officier van justitie (www.amnestyusa.org).

Het belangrijkste instrument voor de comités is echter de rapportageprocedure. Alle mensenrechtenverdragen kennen de verplichting voor partijen om periodiek te rapporteren over de voortgang van de implementatie van de in het verdrag neergelegde mensenrechten. Zo'n rapportage geeft de comités zicht op hetgeen zich op nationaal niveau afspeelt en biedt aanknopingspunten om de discussie over mensenrechten met de betrokken landen op gang te houden.

De frequentie waarmee gerapporteerd moet worden, varieert van verdrag tot verdrag: tweejaarlijks over de implementatie van het Rassenverdrag tot vijfjaarlijks over de rechten van kinderen. Het komt er op neer dat staten die alle acht verdragen hebben geratificeerd iets meer dan twee rapporten per jaar moeten opstellen waarin ze uitleggen hoe ze vorm hebben gegeven aan hun verdragsverplichtingen en welke problemen ze daarbij ondervinden. Geen wonder dat veel staten ondertussen een flinke rapportageachterstand hebben opgelopen, al zijn niet alle verdragen even populair. Het Migrantenverdrag, bijvoorbeeld, dat al in 1990 werd aanvaard, verwierf pas in 2004 voldoende ratificaties om in werking te kunnen treden en telt medio 2008 nog maar 39 verdragspartijen. Het is daarmee al weer voorbijgestreefd door het pas vorig jaar aanvaarde Gehandicaptenverdrag. Het Kinderrechtenverdrag is en blijft met 193 partijen het meest geratificeerde verdrag ter wereld. Slechts twee staten zijn geen partij bij dit verdrag: Somalië en de Verenigde Staten. Met name dergelijke 'populaire' comités ondervinden, net als verdragspartijen, een enorme werkdruk door de rapportageverplichting en zij zien de stapels nog onbehandelde rapporten groeien.

Oververhitting

Het VN-mensenrechtensysteem dreigt aldus aan zijn eigen succes te bezwijken. Deze oververhitting van het systeem, in combinatie met de toch wel zeer gebrekkige naleving door verdragspartijen van hun mensenrechtelijke verplichtingen en de absolute noodzaak om eenduidigheid van de comité-interpretaties van de mensenrechtelijke normen te bewaken, was de belangrijkste aanleiding voor de hoge commissaris voor de rechten van de mens, om te komen tot hervormingsvoorstellen (zie HRI/MC/2006/2, 22 March 2006; *Concept paper on the high commissioner's proposal for a unified standing treaty body*).

Het meest radicale voorstel voorziet in de omvorming van de bestaande comités tot één permanent orgaan dat toeziet op de naleving van alle verdragen, terwijl staten periodiek maar één rapport leveren over alle verdragen waarbij zij partij zijn. Dat er iets moet gebeuren om te voorkomen dat het systeem aan zijn populariteit ten onder gaat, is duidelijk. Een bijkomend voordeel kan zijn dat een dergelijke ontwikkeling ook strookt met de toegenomen aandacht voor intersectionaliteit. Eén comité betekent bijvoorbeeld dat een rechtzoekende niet langer gedwongen is zich af te vragen of zij zich zal beroepen op het Vrouwenverdrag, op het Rassenverdrag of misschien toch maar op het algemene Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten.

Op de Wereldmensenrechtenconferentie in Wenen in 1993 werd al besloten dat alle mensenrechtencomités de rechten van vrouwen en meisjes in hun werk moesten integreren. In Beijing twee jaar later werd besloten om nog een stap verder te gaan: iedereen, en dus ook de mensenrechtencomités moesten voortaan *gendermainstreamen*. Dat betekent dat de comités niet kunnen volstaan met genderinclusieve interpretaties van mensenrechten, maar daarnaast ook rekening moe-

ten houden met eventuele gegenderde effecten op anderen. Ter illustratie: bij de nadere inkleuring en het toezicht op de naleving van het recht op het kennen van de 'eigen ouders' (artikel 7 van het Kinderrechtenverdrag) moet het Kinderrechtencomité er niet alleen voor zorgen dat zowel jongetjes als meisjes optimaal van dit recht kunnen genieten, maar zich tevens afvragen welke gevolgen in termen van gender zijn interpretatie heeft voor vaders en moeders (Van den Brink, 2006). Ter illustratie: in Nederland is de vrouw uit wie een kind geboren wordt automatisch ook de juridische ouder van het kind. Mannen worden juridisch vader doordat ze getrouwd zijn met de moeder, of door een kind te erkennen of te adopteren. Dit systeem betekent dat de kans dat de vader onbekend is veel groter is dan de kans dat de moeder onbekend is. Het ligt dus in de lijn der verwachting dat zo'n recht in Nederland eerder als pressiemiddel tegen (onwillige) moeders, om ze te dwingen de naam van de vader van het kind bekend te maken, zal worden ingezet dan tegen vaders.

De tijd is ook voorbij dat de voorzitter van het Rassenverdragcomité nog zonder blikken of blozen durft te verklaren dat zijn comité zich bezighoudt met ras en dat hij er niet over piekert om gevraagdstukken in zijn werk te integreren. Daarvoor is er het Vrouwenverdragcomité. Het Rassenverdragcomité heeft inmiddels zelfs een *general recommendation* gepubliceerd over 'gender related dimensions of racial discrimination' (A/55/18, 20 maart 2000).

Zo bezien zou volledige of gedeeltelijke samenvoeging – er zijn ook minder drastische varianten denkbaar – van comités en rapportageprocedures een logische stap zijn. Te denken valt aan het werken in (verdrags) kamers, het inbouwen van garanties dat de verschillende deskundigheden beschikbaar zijn en worden benut, of één nationale rap-

portage maar met verschillende hoofdstukken per verdrag. Een andere oplossing is om voorlopig alleen de klachtenprocedures te stroomlijnen.

Niettemin is er, ondanks het breed gedeelde inzicht in de beperkingen van het huidige monitoringsysteem, veel kritiek op de plannen. Met name de verdragscomités die zich bezighouden met specifieke doelgroepen zijn zeer beducht dat hun aandachtsgebied ten onder zal gaan in het geweld van de 'echte' mensenrechtenschendingen (zie bijvoorbeeld Schöpp-Schilling, 2007, p. 260). Dat is een bekende en terechte angst. De afspraak om gender te mainstreamen heeft er immers ook toe geleid dat veel specifieke emancipatieorganen en -programma's zijn verdwenen zonder dat daarvoor deskundige aandacht in het reguliere beleid in de plaats is gekomen (vergelijk bijvoorbeeld de eindrapportage 2005-2006 van de Visitatiecommissie Emancipatiebeleid). Het inzicht in de betekenis van gelijkheid, niet in formele maar in materiële zin, waarbij er aandacht is voor het feit dat uitsluitend formele gelijkheid nog geen gelijke kansen en rechten en mogelijkheden biedt in de dagelijkse praktijk, is nog zeer beperkt en kwetsbaar.

Terug naar af?

De cirkel is rond: gaan we terug naar één verdrag en één comité voor iedereen? Is er nu voldoende inzicht in de uitsluitende werking van onzichtbare, dominante standaarden om te kunnen volstaan met één comité? Hoeven we deze efficiëncyslag niet te vrez en is de tijd rijp voor het opnieuw, maar deze keer dan welbewust opnemen in de mainstream van de mensenrechten van vrouwen, van kinderen, van etnische minderheden, van mensen met een handicap?

In dit nummer vindt u geen rechtstreeks antwoord op deze zeer actuele vraag. Maar

we hopen dat bijdragen over sekse- en genderbias in theorie en praktijk van mensenrechten zullen helpen bij het formuleren van een standpunt. Ingrid Westendorp analyseert in haar bijdrage het recht op huisvesting. Het recht op huisvesting is in de mensenrechten-catalogus niet meer dan een korte zinsnede in een lang artikel over het recht op een behoorlijke levensstandaard (zie het titelcitaat). Het is neergelegd in het Internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten en wordt daarom doorgaans gerekend tot de sociale grondrechten. Meestal wordt aangenomen dat sociale rechten minder fundamenteel zijn dan de klassieke vrijheidsrechten, zoals vrijheid van meningsuiting of het recht op lichamelijke integriteit. Westendorp kijkt daar anders tegenaan. Dankzij haar holistische benadering ontpopt het recht op huisvesting zich tot een kernrecht, dat nauw verweven is met uiteenlopende kwesties als erfrecht, huiselijk geweld en alimentatie. Een in het oog springend probleem is de gendercomponent van de voorwaarde van betaalbare huisvesting; de grote verschillen in inkomen en bezit zorgen ervoor dat wat betaalbaar is voor de 'gemiddelde burger', in de praktijk voor mannen beter en voor vrouwen minder betaalbaar is. Volgens Westendorp zullen vrouwen minder kansen op fatsoenlijke huisvesting blijven houden zolang zij als tweedetrangs burgers worden beschouwd. Zij stelt dat staten daarom niet alleen de morele maar ook de juridische plicht hebben om actief genderstereotiepe beeldvorming te bestrijden.

In de bijdrage van Anna van der Vleuten staat het gelijkheidsbeginsel centraal, eveneens een mensenrecht dat evenwel een bijzondere positie inneemt, omdat het zowel een zelfstandige betekenis heeft als een discriminatieverbod is, maar tegelijkertijd als een soort hulpmiddel of interpretatieinstrument wordt ingezet bij de interpretatie van

andere (mensen)rechten. Van der Vleuten concentreert zich op de Europese Unie waar het beginsel van seksegelijkheid sinds lange tijd een belangrijke rol speelt. Dat hebben wij te danken aan het feit dat de Fransen destijds al gelijke beloning van vrouwen en mannen voorschreven en vonden dat andere lidstaten dat ook behoorden in te voeren omdat anders sprake zou zijn van concurrentievervalsing. Van der Vleuten onderzoekt de betekenis van een aantal ontwikkelingen in de afgelopen twintig jaar op het terrein van het Europese gelijkheidsbeleid voor vrouwen. Zij vraagt zich af of hieraan een veranderde visie van de beleidsmakers op de rechten van vrouwen ten grondslag ligt, of dat slechts sprake is van een andere retoriek. Zij concludeert het laatste, maar wijst er tegelijkertijd op dat ook met de bestaande instrumenten nog een wereld te winnen valt, in het bijzonder waar het gaat om de bestrijding van de dominante genderideologie. In het licht van deze bijdrage is het interessant om kennis te nemen van de recensie van de hand van Eva Brems van een biografie over Éliane Vogel-Polsky, een van de pioniers van het Europese gelijkebehandelingsrecht en advocaat in de historische Defrenne-zaken van het Europese Hof van Justitie.

Anouka van Eerdewijk sprak met Chiseche Mibenge over haar onderzoek naar geweld tegen vrouwen in Rwanda en Sierra Leone. Mibenge is jurist van Zambiaanse afkomst die in Utrecht promotieonderzoek heeft gedaan en naar verwachting in 2009 zal promoveren. Mibenge beschrijft in haar proefschrift hoe rechtssystemen het perfecte slachtoffer creëren, waardoor andere vormen van geweld tegen minder perfecte slachtoffers onzichtbaar en onvervolgbaar worden. Mibenge beoogt dat recht altijd moet worden gecontextualiseerd. Bij de interpretatie en toepassing van (mensen)recht moet er oog zijn voor de geleefde werkelijkheid van mannen en vrou-

wen en voor de specifieke gender-, machts- en betekenisprocessen waardoor vrouwen (en mannen) geïmponeerd worden. Recht kan een bijdrage leveren aan de oplossing van problemen waarmee vrouwen kampen, maar dat is lang niet altijd het geval: andere interventies hebben soms meer effect. Het gesprek met Mibenge brengt aan het licht dat recht en vrouwenrechten een krachtig wapen kunnen vormen, maar tegelijkertijd ook een barrière kunnen zijn voor de verbetering van de positie van vrouwen en mannen. Het laat ook zien dat internationale mensenrechteninstrumenten niet neutraal zijn, niet in termen van gender, maar ook niet voor wat betreft hun werking in uiteenlopende nationale en culturele contexten, zoals in Afrika.

Margreet de Boer gaat in haar opinie op zoek naar een verklaring voor de moeizame implementatie van het Vrouwenverdrag en het opmerkelijke verschijnsel dat de Nederlandse overheid wel aandacht heeft voor de naleving van het verdrag in het buitenland, maar er in eigen land nagenoeg geen aandacht aan besteedt.

Eén conclusie die op basis van de hier verzamelde bijdragen in ieder geval kan worden getrokken is dat de weg naar een mensenrechtencatalogus zonder genderbias ongetwijfeld nog lang is en vol hobbels en gaten. Of die weg versneld kan worden afgelegd wanneer de verschillende mensenrechtencomités tot één permanent comité worden samengevoegd is een vraag die hiermee nog niet is beantwoord. De redactie van dit tijdschrift heeft hierover geen standpunt ingenomen, maar misschien zegt de naam van dit tijdschrift wel genoeg?

Noten

1. Art. 11(1) van het Internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten. De volledige zin luidt: 'De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op een behoorlijke levensstandaard voor zichzelf en zijn gezin, daarbij inbegrepen toereikende voeding, kleding en huisvesting, en op steeds betere levensomstandigheden.'
2. VN-documenten zijn te vinden via de website van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten: www.ohchr.org.

Literatuur

- Arts, K., M. de Bonth, M. van den Brink, L. Drogen & T. Loenen (1998). De UVRM: Universele rechten voor mannen én vrouwen? *NJCM-Bulletin*, 23, 123-1036.
- Brink, M. van den (2006). *Moeders in de Mainstream: een genderanalyse van het werk van het VN-Kinderrechtencomité*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Flinterman, F. (2007). Strengthening women's human rights through individual complaints. In H.B. Schöpp-Schilling & C. Flinterman (Eds.). *The circle of empowerment. Twenty-five years of the UN Committee on the elimination of discrimination against women* (pp. 286-297). New York: The Feminist Press.
- Groenman, L.S., C.E. van Vleuten, R. Holtmaat, T.E. van Dijk & J.J.J. de Wildt (1997). *Het Vrouwenverdrag in Nederland anno 1997. Verslag van de Rapportagecommissie Internationaal Verdrag tegen discriminatie van vrouwen*. Den Haag: VUGA Uitgeverij.
- Holtmaat, R. (2004). *Naar ander recht en beleid. De betekenis van artikel 5a VN-Vrouwenverdrag voor het uitbannen van structurele genderdiscriminatie*. Doetinchem: Reed Business Information BV.
- Lijnzaad, L. (1994). *Reservations to UN-Human rights treaties. Ratify and ruin?* Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Loenen, T. (1994). Het discriminatiebegrip. In A.W. Heringa, J. Hes & L. Lijnzaad (Eds.), *Het Vrouwenverdrag: een beeld van een verdrag ...* (pp. 1-13). Antwerpen: Maklu Uitgevers.
- Reinalda, B. & N. Verhaaren (1989). *Vrouwenbeweging en internationale organisaties 1868-1986. Een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van de internationale betrekkingen*. De Knipe: Ariadne.
- Tavares da Silva, M.R. & Y. Ferrer Gómez (2007). The Juárez murders and the inquiry procedure. In H.B. Schöpp-Schilling & C. Flinterman (Eds.). *The circle of empowerment. Twenty-five years of the UN Committee on the elimination of discrimination against women* (pp. 298-308). New York: The Feminist Press.